Јован Јоновски

Jovan Jonovski

Грбовите на Македонија Coats of Arms of Macedonia

Грбовите на Македонија се присутни во европските грбовници, каде што се застапени рамо до рамо со грбовите на другите европски земји. Тие им припаѓаат на кралевите на земјите, што е сосема очекувано во средновековните идеи за еднаквост на земјата и кралот.

Особено се познати и значајни грбовите на Александар Македонски, кои излегуваат од грбовниците и се наоѓаат насликани, извајани и навезени низ цела Европа. Најчест мотив на овие грбови е лавот.

Грбовите на Македонија се наоѓаат во илирските грбовници, наречени така по идејата за обединување на Словените во една илirsка држава.

Новите истражувања покажуваат дека тие грбовници не се исполнети само со фабрикувани грбови и пусти мечти.

(Страница 3)

Coats of Arms of Macedonia can be found in the European Rolls of Arms, represented shoulder by shoulder to the Arms of other European countries. There, the Arms belong to the King, totally expected medieval ideas of equating the King with the country.

Especially famous and important are the Coat of Arms of Alexander the Great-the Macedonian, which are also found outside of the rolls of arms, painted, sculptured and embroidered across Europe. The most frequent motif is the lion.

Arms of Macedonia can also be found in the Illyrian armorials, bearing their name from the idea of a unified Slavonic state of Illyria.

New research shows that those Roll of Arms were not merely filled with fabricated coat of arms and empty wishes.

Поддржано од

Supported by

(Page 3)

Грбовите на Македонија Coats of Arms of Macedonia

Со грбовите на Македонија, односно со земскиот грб, се занимавал само Александар Матковски. Неговите истражувања, кои се фокусирани на македонскиот земски грб во илирските грбовници, се објавени во книгата „Грбовите на Македонија, (прилог кон македонската хералдика)“, 1970 година, во Скопје. За жал, како и другите истражувачи од соседството кои го проучуваат грбот на својата земја (Александар Соловјев – српскиот, Христо Дерменџиев и Иван Иванов, бугарскиот, а Ѓин Варфи албанскиот), и Матковски повеќе каталогизира, наместо грбот хералдички да го анализира.

Оваа книга ја популаризира хералдиката во Македонија и, практично, ги поставува нејзините основи.

Од објавувањето на книгата на Матковски (1970)¹, има нови откритија и сознанија за илирската хералдика. Освен во илирската хералдика, грбовите на Македонија се наоѓаат и во други, вонилирски извори, кои целосно се непознати на македонската јавност, вклучително на научната и стручната.

Во вонилирските хералдички грбови, најчесто станува збор за „Кралот на Македонија“, формулација соодветна на средновековните идеи дека земјата му припаѓа на кралот како наследена сопственост, формулација која, редовно, се среќава и за другите земји.

Посебна група на грбови претставува и припишаниот грб на Александар Македонски, кој е чест мотив во грбовниците и аплициран надвор од нив, како дел од славниот англосаксонски еп „Деветте достоинствени“².

Вонилирска хералдика

Најстара хералдичка претстава, поврзана со Македонија што досега е откриена, односно што

The only person to engage in the research of the Arms of Macedonia, especially regarding the Land Arms, was Aleksandar Matkovski. His research, which focuses on the appearance of the Macedonian Arms in the Illyrian armorials, was published in his book *Грбовите на Македонија*, (прилог кон македонската хералдика): “Grbovite na Makedonija (prilog kon makedonskata heraldika) [Coats of Arms of Macedonia (Tribute to Macedonian Heraldry)], published 1970 in Skopje. Unfortunately, as is the case of other researchers of their State Arms, (Aleksandar Solovjev for Serbia, Hristo Dermenjiev and Ivan Ivanov for Bulgaria, Gjin Varfi for Albania), Matkovski is more concerned with cataloguing the Arms rather than with heraldic analysis.

This book popularized heraldry in Macedonia and, practically, laid its foundations.

Since the publication of the Matkovski book in 1970¹ there have been new discoveries in Illyrian Heraldry, as well as the appearance of the Macedonian Arms in the European non-Illyrian Armorials, which are totally unknown to the Macedonian public including the scientific circles.

Regarding the non-Illyrian Armorials, most frequently there is a Coat of Arms attributed to “The King of Macedonia”. This formulation was appropriate for the medieval idea that the land is an inherited property of the king, which is also found in other countries.

A special group of the non-Illyrian arms are the attributed arms of Alexander the Great – The Macedonian, as a part of the Anglo-Saxon epos “The Nine Worthies”².

Non- Illyrian Heraldry

The oldest heraldic representation connected with Macedonia surviving to the present time, or

1. Грбот на Кралот на Македонија, Arms of the King of Macedonia, Miltenberg: рек/рес. Јоновски/Jonovski

2. Земскиот Грб на Македонија, Land Arms of Macedonia, Лондонски грбовник/London's Roll

3. Грбот на Стефан Немања, Arms of Stefan Nemanja, Коренич-Неорич/Korenic- Neoric

преживеала до денес е претставата на банер³ на Скопје од мапата на Анџелино Дулчерто од 1339 г., со блазон: *злато* (на златно поле), *црвен двоглав орел*. Над името на градот „Скопи“, пишува и „Сервиа“. Сепак треба да се истакне дека оваа претстава е различна од традиционалната за Србија, која речиси секогаш е *црвено, бел двоглав орел*.

Македонскиот грб, опишан како грбот на „Кралот на Македонија“, се јавува во повеќе извори. Џон А. Гудал⁴ споменува три грбовници во кои се наоѓаат грбови со следниве блазони:

1. Сино (на син штит), три златни круни со црвени капи, челенка: од златна круна сребрена конусна капа, на врвот топче. Мантија: сино.⁵

2. Злато, четири црвени отсечени ремени двојно градобрански. Сепак според цртежот, кој го прави самиот Гудал, ремените се орамени.⁶

3. Верверица црвено и сребро, на сребрен појас три полумесечини златни, челенка: од златна круна сино крило со три полумесечини злато.⁷

Во грбовникот од Баварската библиотека⁸ од 1530 г. се претставени два грба:

1. Црвено, три сребрени ремени двојно градобрански, орамени златно (иако тука блазонот е даден поинаку, сепак станува збор за слична шара како онаа под број 2, од погоре).

2. На злато, три црни лакови од самострел во столб (еден под друг). Тука самиот изглед на фигурите е нејасен, па така можно е да станува збор и за три јареми.

Павле Ритер Витезовиќ, во вториот дел од својата стематографија, спомнува дека Македонија има два други грба, едниот со блазон:⁹ *големо куче*, а другиот: *исправена тојага меѓу два воловски рога*. Овие мотиви можат да се видат на картата на Винченцо Коронели од 1692 г. И во двата извора боите не се наведени.

Фра Франџо Милетиќ, коментаторот на Фојничкиот грбовник,¹⁰ наведува дека грбот на Македонија: *црвено, златен крунисан лав*, се наоѓа кај Виргил Солис¹¹ од каде што влегува во илирските грбовници. Испитувајќи го фототипното издание од 1882 година јас не успеав да го потврдам ова.

Од досега кажаното може да се види дека грбот на „Кралот на Македонија“, освен претставата со двојно градобранските ремени не е конзистентен, поради тоа што, веројатно, авторите на овие грбовници не се служеле со конкретни ликови, туку правеле свои презентации, што е случај со другите балкански, како и со поегзотичните земји. Без сомнение, понатамошното проучување и на други грбовници, ќе открие и други вонилирски грбови.

discovered so far, is the banner of Skopje, on the map of Angelino Dulcerto from 1339., with blazon: *Or, doubleheaded eagle Gules*. Above the name of the city “Scopi” is written “Servia”. It should be noted that this presentation is different from the traditional arms of Serbia with the blazon, *Gules, doubleheaded eagle Argent*.

A Macedonian Coat of Arms described as belonging to the “King of Macedonia” is found in several sources. John A. Goodall³ mentions three armorials with the following blazons:

1. *Azure 3 crowns Gold with caps Gules; Crest: out of a crown Gold a conical cap Argent tipped with a ball Silver; mantling: Azure.*⁴

2. *Gold, 4 bars embattled on both sides, and voided Gules.*⁵

3. *Gros vairy Gules and Silver, on a fess Azure 3 crescents Gold; Crest: out of a crown Gold on a wing Azure 3 crescents Gold.*⁶

In the Roll of Arms of the Bavarian Library⁷ of 1530, two other arms are represented with the blazons:

1. *Gules 3 bars embattled on both sides Argent, fimbriated Or*. This is a similar design to the one found in Miltenberg.

2. *Or, three crossbow bows Or in Pale*. The charge here is not very clear; it could also be a yoke.

Pavlo Ritter Vitezovic, in the second part of his Stematographia mentions that Macedonia had two

more Arms, one a great dog, and the other a baton between bulls horns.⁸ These motifs can be seen on Vincenzo Coronelli 1692. In both sources the colors are not mentioned.

Pater Franjo Miletic, the commentator of the Foynitsa Armorial⁹ states that the Arms of Macedonia [*Gules a Lion Or crowned Or*] could be found in Virgil Solis¹⁰ from where it enters the Illyrian Armorial. I did not succeed in proving this through examination of the reproduction edition of 1882.

From what has already been said it can be seen that the representation of the Arms of the “King of Macedonia”, apart

from the one with embattled bars, is not consistent. This is probably because the authors of those Arms did not use any concrete images, but were creating presentations of their own; this is the case with the other Balkan states and more exotic lands. Without doubt further research will discover more of these Arms.

Земскиот Грб на Македонија,
Land Arms of Macedonia,
Грбовникот на Паленич, 16 век
Palenic Armorial, XVI c.

Грбовите на Александар Македонски

Посебно интересна тема е припишаниот грб на Александар Македонски како дел од „деветте достоини“, кој покрај грбовниците, се јавува аплициран и на разни таписерии, камени релјефи, и.т.н. Најстарата претстава, каде што Александар е изобразен како витез што во раката држи штит на кој е насликан грбот, е онаа од 1394 г. со блазон: *црвено, златен лав кој со двете раце држи златна секира*.¹² Иако во дел од другите претстави, грбовите се измешани помеѓу овие достоинственици, сепак претставата за лав е најраспространета. Другите претстави според Францис Велде¹³ се:

1. Сино, цар во своето велелепие седнат на трон, сè златно.¹⁴ Во другите претстави обично лав седи на тронот а не цар, како на пример во претставата од 1394 г.

2. Злато, црвен лав вооружен сино.¹⁵

3. Црвено, два златни лава во пресрет.¹⁶

4. Црно, златен грифон.¹⁷

Истиот блазон: црно, златен грифон се наоѓа и на грбовникот од Аугсбург од 1530 г.

Во претставата на *деветте достоини* од 1483 г. на Антон Сорг, од Аугсбург, грбот на Александар Македонски е: *црвено, три златни круни*. Во овој грбовник се измешани најголемиот дел од грбовите. Така грбот со три круни кој е доста конзистентен и во другите претстави му е атрибуиран на кралот Артур. Тука и други постојани грбови, како оној со ерусалимскиот крст, наместо на Годфрид од Бујон, му е припишан на Кралот Артур.

Џон Ферн¹⁸ го дава грбот на принцот Македон од Ематија¹⁹: *црно, сребрен волк*.

Илирска хералдика

Под илирска хералдика се подразбира хералдиката на еден грбовник за кој се тврди дека бил составен од Станислав Рупчич, Бан на цимери²⁰ на Цар Душан, во

VI.
МАКЕДОНСКЕ ЗЕМЛѢ ЧИМЕРИ
Insignia Regni ~~Diocetiae~~ Macedoniae

Земскиот Грб на Македонија,
Land Arms of Macedonia,
1. Коренич-Неорич/Korenic-Neoric
2. Алтхановиот грбовник/Althan Roll
3. Белградски грбовник II/Belgrade II Roll

Arms of Alexander the Great – The Macedonian

An especially interesting subject is the Coat of Arms attributed to Alexander the Great – The Macedonian as a part of the “Nine Worthies”, which apart from the Rolls of Arms could be found applied on walls, reliefs, tapestries etc. The oldest representation, where Alexander is shown as a knight holding a shield, is from 1394. The shield has the blazon: *Gules, a lion Or holding with both arms an axe Or*.¹¹ Although in other armorials the Arms of the worthies differ, or are interchanged, the most frequent representation is with the lion. According to François R. Velde,¹² other representations are:

1. *Azure a king in his majesty seated on a throne all Or*.¹³ In other representations, it is a lion sitting on the throne, as in the one of 1394.

2. *Or a lion Gules armed and langued Azure*¹⁴

3. *Gules two lions Or confronting*¹⁵

4. *Sable a griffon Or*¹⁶.

Arms with the same blazon *Sable a griffon Or* are found in the Armorial from Ausburg of 1530.

In the “Nine Worthies” part of the armorial of Anton Sorg of Ausburg from 1483 the arms of Alexander are *Gules three crowns Or*. In this armorial most of the Arms are misplaced. The Arms with three crowns is very consistent in other sources attributed to King Arthur. Further, the Arms with the Jerusalem cross almost always attributed to the King of Jerusalem, in the armorial is attributed to King Arthur.

John Fern¹⁷ gives the Arms of Macedon, king of Emathia¹⁸: *Sable, a wolf Argent*.

Illyrian heraldry

“Illyrian heraldry” is the term given to the heraldry included in the Roll of Arms alleged to be created by Stanislav Rupcic, King of Arms of King Dusan, in 1340. We know about this armorial only by its copies which state that the original roll of arms was kept on Mt. Athos.

1340 година. За овој грбовник знаеме само по неговите преписи, во кои се наведува дека оригиналниот грбовник се чувал на Атос. Александар Соловјев тврди дека овој грбовник не можел да постои,²¹ туку дека постоел од некој протоилирски грбовник, од втората половина на 16 век, од кого се препишани сите други илирски грбовници, од кои за најстар долго време се сметал грбовникот на Коренич- Неорич²² од 1595 г. Според Соловјев, овој протоилирски грбовник, всушност, е фалсификат, направен по нарачка од дон Педро Охмучевич (кој починал 1599), за да го докаже своето наследство од Релја Крилатиот, гроф од Костур и други места од Македонија, во времето на Цар Душан. Анализа на историчноста на грбовникот на Станислав Рупчич е посебна тема со која тука нема да се занимаваме.

Матковски ја прифаќа оваа хипотеза и низ целото свое дело ја употребува, со тоа што, сепак, остава простор дека оригиналниот грбовник на Станислав Рупчич би можел да постои.²³ Новите откритија и сознанија, особено преку најдените материјални докази, веќе неспорно покажуваат големо совпаѓање со грбовите од илирскиот грбовник, што укажува дека оној што го работел грбовникот на Коренич – Неорич навистина имал извонредни познавања на хералдиката, симболите и претставите на средновековното благородништво или, пред себе имал, некој вистински грбовник.

Македонскиот грб во Илирската хералдика

Според Џон А. Гудал,²⁴ од оригиналниот грбовник на Рупчич има две линии на рецензија. Лондонскиот Грбовник се смета за најстариот грбовник од првата рецензија. Овој грбовник не му бил достапен на Матковски а, веројатно, ни на Соловјев. Грбовникот нема точен датум, но се датира пред Коренич-Неорич кој пак е датиран 1595 година. Во него Македонскиот грб е прикажан како: (на) *црвено, лав* (рампант), *наоружан црвено, над главата круна, двете златни, штитот окрунет со древна круна*. Круната на штитот е над главата на лавот, но ја следи линијата на главата, што практично покажува дека намерата на оваа круна е да е го крунисува лавот, а не да е посебен амблем. Во тој случај блазонот треба да биде: *црвено, златен крунисан лав наоружан црвено, штитот крунисан со древна круна*. Тука лавот е прикажан со обид за тродимензионална зооморфност, со канци и со крзно, со употреба на нијанси и сенки. Штитот е од германски тип,²⁵ а круната е древна со пет краци и е украсена со скапоцени камења.

На грбот на Стефан Немања²⁶, кој е сложен грб

Aleksandar Solovjev claims that this Roll of Arms could not exist,¹⁹ but that there was a proto-Illyrian Roll of Arms from the second half of 16 c, from which all other Illyrian Armorial were copied. According to Solovjev, this proto-Illyrian armorial is a forgery, done by order of don Pedro Ohmucevic, (died in 1599)

in order to prove his descent form Relja the Winged, count of Kastoria and other territories in Macedonia, in the time of King Dusan. Analysis of the historic existence of this Roll of Stanislav Rupcic is a separate issue with which we will not engage in this paper.

Matkovski accepts this hypothesis and uses it in his entire work, but still, he leaves open the possibility that such an original Roll of Arms of Stanislav Rupcic might have existed.²⁰ New discoveries, especially artifacts, undoubtedly show similarity with the Arms of the Illyrian Armorial. This shows, that the artisian of the Korenic- Neoric

had great knowledge of the heraldry and symbols of medieval nobility, or actually had in front of him a real Armorial.

Македонian Coat of Arms in Illyrian Heraldry

According to John A. Goodall,²¹ there are two lines of recensions from the Rupcic's original Roll. The London Roll is considered to be the oldest in the recension 1. Matkovski did not have access to this Roll. The Roll has not been dated precisely, but is prior to Korenic-Neoric, which is dated 1595. In the London Roll, Macedonian Arms are shown as: *Gules, a lion (rampant), armed gules, with crown above the lion's head, both Or*. Over the shield is an ancient crown Or.

The crown in the shield is above the lion's head but is following the line of the head, which indicates that the idea for this crown was to crown the lion, and not to be a separate charge. In this case the blazon would be: *Gules a lion crowned Or armed Gules*. Above the shield is an ancient crown Or. In this instance the lion

Кралот на Македонија,
King of Macedonia;
High Almain Roll; reconstruction/
реконструкција Jonovski/ Јоновски

Мапата на Винченцо Коронели, 1692 г.
Map of Vincenzo Coronelli, 1692.

во кој се наоѓаат сите грбови на илирските земји, го прикажува грбот на Македонија во првото поле. Тука, поради размерите на полето, лавот е прикажан наведнат, а двете задни нозе му се на иста површина, што хералдички, позата на лавот а не рампант, како што е на самостојниот грб. На лавот на бугарското поле нозете на лавот не се на иста површина, така тој и тука е прикажан рампант. И овде круната над главата на лавот е издигната, што се повторува и кај Бугарскиот грб. Промената на позата на лавот е резултат на мало невнимание на хералдичкиот уметник, а не промена на позата на лавот.

Грбовникот Коренич-Неорич, кој долго бил сметан за најстара копија од 1595 година, кој се чува во универзитетската библиотека во Загреб, е втор во низата на првата рецензија. Тој го дава Македонскиот грб самостојно, и го претставува истиот стил на претстава на грбот како и во Лондонскиот грбовник, само што тука лавот е наоружан златно. И тука круната е претставена подигната. На грбот на Стефан Немања, лавот е прикажан со три нозе на иста површина што ја претставува позата пасант.

Во третиот грбовник на ова рецензија: Алтхановиот (Болоњски) грбовник од 1614 година, - Македонскиот грб е прикажан самостојно. Тука круната е на главата на лавот, што е хералдички исправно. Основна разлика е што тука опашката на лавот е одвоена (*форше*). Штитот е готички,²⁷ додека круната е јагодова со три крака, понекогаш нарекувана војводска.

Грбот на Марко Скоројевиќ 1636-1686 година, има иста презентација на самостојниот грб. Слична има и Белградскиот грбовник 2, од 1620 година, со таа разлика што штитот тука е ренесансен.²⁸ Во грбот на Стефан Немања, во двата грбовника, македонскиот лав е прикажан во позата рампант.

Претставник на втората рецен-

Земскиот Грб на Македонија,
Land Arms of Macedonia,
1. Фојнички грбовник/Foynitsa Roll
2. Витезович/Vitezovic:
Грбот на Бугарија/Arms of Bulgaria

is depicted with an attempt for three dimensional realism, with nails and fur, applying nuances and shades. The shield is of a German type,²² and the crown is a 5 point ancient crown, charged with gems.

On the Coat of Arms of Stefan Nemanja,²³ which is a marshalled Arms containing the Arms of all Illyrian states, the Macedonian arms are shown in the first quarter. Here due to the largely disproportional field, the lion is depicted bent with the rear legs on the same plane, heraldically representing statant and not rampant as in the Macedonian arms. In the Bulgarian quarter the lion's rear legs are not in the same plane, thus being rampant. Here, as well, the crown is elevated above the lion's head, similar to the Bulgarian arms, which is blazoned *Or a lion Gules crowned Argent*. The change of the pose is an act of artistic representation, and not an actual change of the heraldic pose.

Korenic- Neoric Roll, from 1595, long considered the oldest copy.²⁴ It is kept in the University Library in Zagreb, and is the second in line of the first recension. It portrays Macedonian Arms, in the same style as in London Roll, but being armed Or. The crown here is, as well, separated from the head. On Stefan Nemanja's Arms, the lion is drawn with three legs in the same plane, representing the heraldic posture Passant.

In the third of the same recension, the Althan's or Bolognas' Roll of 1614, the Macedonian Arms are found on their own. The crown is laying on the lions head, which is heraldically correct. The main distinction of this version is that the lion is queued forchée. The shield is gothic²⁵, and the crown has strawberry leaves with three points, sometimes called ducal.

The Roll of Marko Skorojevic, (1636-1686), has the same representation of the arms. and there is a similar representation in the Belgrade II Roll of 1620, with the difference that the shield is of a Renaissance

Критичен пресврт се јавува со грбовникот на Павле Ритер Витезович, 1694 (печатен 1701), кој го изменува блазонот на Македонскиот грб во: *злато, црвен лав*. Мора да се забележи дека лавот не е крунисан. Текстот на латински вели: „турчинот ја однесе круната“. Матковски смета дека причина за оваа замена е невниманието на Витезовиќ поради сличноста со бугарскиот грб.²⁹ Ова е апсолутно исклучено, бидејќи самиот Витезовиќ, во вториот дел на стематографијата пишува дека грбот на Бугарија е: *црвено, златен крунисан лав*, и дека некои по грешка сметаат дека тоа е грбот на Македонија.³⁰ Тука се гледа дека самиот Витезовиќ, поради некои свои причини свесно и намерно извршил редакција на некој поранешен грбовник кој го користел. Можеби тоа е презентацијата на грбот на Александар Македонски од Цером де Бара од 1581 г. со целосно истиот блазон. Со ова е прекинат низот на претстави на Македонскиот грб со блазон: *црвено, златен крунисан лав*.

Македонскиот земски грб може да се најде и надвор од грбовниците, аплициран на знамиња, во цркви и на други предмети.

**Земскиот Грб на Македонија,
Land Arms of Macedonia,
Жефарович / Zefarovic**

MACEDONIA rubeo Leone aureum campum insignivit; quem nonnulli Græciæ stemma fuisse opinantur. Quidam rubeum Epiri Molossum ante Alexandri M. tempora, post clavam Herculis inter Buphalis Taurive cornua erectam addidit. Nemanidæ Reges rubeo usi sunt, pro Macedoniæ Insignibus, qui eorum proprietatem in procerum suorum & provinciarum feudis diligerent observabant.

BULGARIA, fulvo coronatoque Leone in campo rubeo armatur. In quodam manuscripto reperi, Leonem rubrum super aureo campo : qui Macedonia censetur. Apollolici Reges nigrum faciunt, intra Stellam & Lunam rubras (quam alii Valachiæ appingunt) in campo albo, Qui adscribere possumus :

*Qui Stellas cernis rubeas, nigrumque Leonem,
Fatale hoc cerni flemina fuisse, puta.
Bella cruenta tui multos luctata per amos:
Ex luctu vitæ nil nisi luctus adest.*

Gens viribus quæ genio præstantior, vilibus etiam rapinis
dedita, & quæ aliquando plurimum Regnorum opes & Orientalis
Imperii Coronas everteret, Thraciæ quæ Lunam penè
attriverat; nunc Turcicam adorat sumplex vasalla.

**Текстуалниот опис на македонскиот
и бугарскиот грб, Витезович**
**Textual description on Macedonian
and Bulgarian Arms: Vitezovic**

**Текстуалниот опис на македонскиот
и бугарскиот грб, Жефарович**
**Textual description on Macedonian
and Bulgarian Arms Zefarovic**

Macedonian Land Arms can also be found outside of the Rolls, applied on flags, churches etc.

Representative of the second line of recension is Foynitsa's Roll which depicts the Macedonian Arms with lesser artistry, but by its attributes is identical with the one in the London Roll. In the Nemanja's arms, the Macedonian lion is shown salient, with rear legs depicted thrown backwards.

A critical change is seen in Pavlo Ritter Vitezovic's Roll (1694, printed 1701), which changes the blazon of the Macedonian Arms to: *Or, a lion gules*. It must be noted that the lion in this case is not crowned. The text below the arms, in Latin, says "the Turk has taken the crown". Matkovski states that Vitezovic made this change unintentionally, out of lack of attention due to the similarity of the Macedonian and Bulgarian Arms.²⁷ This is absolutely out of the question, since Vitezovic himself, in the second part of his *Stematographia* gives an explanation of the Bulgarian arms stating: "Gules, a lion crowned Or, but some mistakenly consider this to be Arms of Macedonia".²⁸ Here it can be seen that Vitezovic himself, for his own reasons, intentionally and on purpose made changes to a previous Roll to which he had access. Maybe it was the representation of the Arms of Alexander the Great - The Macedonian from Jerom the Bara of 1581, with the very same blazon. This breaks the long lineage of presentation of Macedonian Arms with the blazon: *Gules, lion crowned Or*.

In 1741 Hristofer Zefarovic translated the *Stemmatographia* into

Грбот на Народна Република Македонија

При составување на грбот на НРМ, за разлика од повеќето социјалистички држави и републики, историскиот грб не го најде своето место во новиот социјалистички амблем, создаден по урнек на „грбот“ на СССР. Наместо историскиот и земски грб, новиот грб на Н.Р. Македонија поприма чисто пејзажна композиција, и со тоа влегува во иста категорија со Романија, Босна и Херцеговина и Црна Гора. Авторството на грбот му се припишува на Василије Поповиќ – Цицо, кој веројатно е авторот на ликовното решение на претставата на грбот од законот, кој се употребувал до крајот на истата година. Тој знаел за земскиот грб на Македонија.³¹ Има мислење дека автор на денешниот грб е Ѓорѓе Андреевиќ – Кун кому му се припишува и авторството на грбовите на другите републики на ФНРЈ, кој всушност стилски ги унифицирал.

Грбот на Н.Р. Македонија е усвоен на Второто вонредно заседание на народното собрание одржано во Скопје на 26 јули 1946 година, каде што е донесен законот за Грб на Н.Р. Македонија, а членот 1 од овој закон го дава описот (блазонот) на овој грб:

*Грбот на Народна Република Македонија е поле опкружено со житно класје испреплетено со плодови афион и листови тутун кои на долната страна се поврзани со лента исшарана со народни мотиви. На лентата е напишано „Н. Р. Македонија“. Меѓу врвовите на класјето се наоѓа ѕвезда петокрака. Во средина на полето се оцртува планина во чие подножје тече река. Зад планината изгрева сонце.*³²

Весникот „Нова Македонија“, два дена подоцна, го објавува овој закон заедно со прикажан грб и објаснување:

Грбот на Народна Република Македонија е симбол на слободата и братството на Македонскиот народ и богатството на Македонската земја. Житното класје, плодовите на афионот и листовите тутун го претставуваат богатството на Македонија и разновидноста на нејзината економија. Петокраката ѕвезда ја симболизира народноослободителната војна со која Македонскиот народ ја доби слободата. Народниот мотив на лентата го изразува богатството и убавината на народниот бит. Во средината на полето се наоѓа планината Пирин, најголемата македонска планина која била центар на народноослободителните војни во минатото, а реката која тече е реката Вардар, најпознатата Македонска река во Републиката. Пирин и Вардар истовремено ги претставуваат единството на сите делови на Македонија и идеалот на нашиот народ

Грб на НР Македонија, од Законот за грб на НРМ, 27-7-1946
Arms of PR of Macedonia, from Law of Arms of PRM, 27-7-1946

Coat of Arms of the Peoples' Republic of Macedonia

At the creation of the Arms for the Peoples Republic of Macedonia, unlike most other Socialist states and republics, the historical Coat of Arms did not find a place in the new socialist emblem, the design of which followed the “Arms” of the USSR. Instead of the historical Arms, the emblem of the PR Macedonia embodied a purely landscape motif, and thus fell into line with Romania, Bosnia and Herzegovina and Montenegro. The authorship is attributed to Vasilie Popovic – Cico, who, probably is the author of the emblazon included in the Law, which was used until the

end of that year. He knew for the Land Arms.²⁹ There is an opinion that the author of the present Arms, from the constitution, is Gorge Andrejevic –Kun, to whom the authorship of all other State Arms of the Federal Peoples Republic of Yugoslavia is attributed. He actually unified the styles of the Arms of all Republics.

The Coat of Arms of the People's Republic of Macedonia was adopted by law by second special session of the People's Assembly on July 26, 1946 in Skopje. Article 1 of this law gives the description of these Arms:

*The Coat of Arms of the Peoples Republic of Macedonia is a field surrounded by stalks of wheat interwoven with fruits of opium poppy and tobacco leaves, which at the bottom are connected with a ribbon with folk design. The ribbon bears the text „P. R. Macedonia“. Between the top of the stalks of wheat there is a five-pointed star. In the center of the field a mountain is outlined, at the bottom of which a river is flowing. Behind the mountain there is a sunrise.*³⁰

In “Nova Makedonija”,³¹ two days later, a wider explanation is given:

*The Coat of Arms of the Peoples Republic of Macedonia is symbol of freedom and brotherhood of the Macedonian people and the riches of the Macedonian land. The stalks of wheat, opium poppies and tobacco leaves represent the riches of Macedonia and the diversity of its economy. The five-pointed star is a symbol of the people's liberation war by which the Macedonian people won its freedom. The folklore motif on the ribbon is representing the richness and beauty of the people's essence. In the middle, there is Pirin mountain, the largest Macedonian mountain, which was the centre of people's liberation wars in the past, and the river that flows, is the Vardar river, the most famous river in the Republic. Pirin and Vardar at the same time represent the unity of all parts of Macedonia and the ideal of the Macedonian people for national unification. The sun represent the freedom and the creative life of Macedonia.*³²

занационално обединување. Сонцето го претставува слободниот и творечки живот во Македонија.³³

Интересно е да се забележи дека дизајнот и објаснувањето на грбот е различен од грбот кој се користи подоцна. Во првиот устав на Народна Република Македонија во член 3 е дефиниран грбот на НРМ:

*Државниот грб на Народна Република Македонија претставува поле опкружено со житни класја испреплетено со плодови од афион и тутунови лисја кои што се поврзани на дното со лента прошарана со народни мотиви. Меѓу врвовите на класјата има петокрака ѕвезда. Среди во полето се оцртале планина, во подножјето на која што тече река. Зад планината изгрева сонце.*³⁴

И во овој опис, како и во претходниот, не се споменува ни една боја. Единствената разлика е што во Уставот го нема текстот на лентата. На печатот со кој е оверен овој документ, е претставен грбот на НРМ со првиот дизајн објавен во „Нова Македонија“, додека отпечатокот во восок со кој е запечатен емственикот, го содржи новиот дизајн на грбот.

Во член 4 од овој Устав, стои:

*Државното знаме на Народна Република Македонија е црвено со петокрака ѕвезда. Ѕвездата е црвена со златен/жолт/ раб, и има правилна петокрака форма. Односот на широчината и должината на знамето е еден спрема два.*³⁵

Со распадот на СФР Југославија, се постави прашањето за грб на Република Македонија. Така, Владата формира комисија за утврдување на грб и знаме на Република Македонија во 1992 г. во состав: Анета Светиева-етнолог, Александар Цветковски- ликовен уметник, Коста Балабан историчар на уметноста, Димитар Кондовски-ликовен уметник. Во комисијата е вклучен и Матковски. На распишаниот конкурс пристигнуваат преку 3000 трудови, од кои најголемиот дел е инспириран од грбот претставен во книгата на Матковски, која е преиздадена во 1990 година. За жал, Матковски умира непосредно пред ставањето на законот во собраниска расправа, но остава своја порака која е прочитана во Собранието, во која Матковски го изразува својот став дека за грб на Република Македонија треба да се прифати историскиот грб. Комисијата не успева да се согласи околу еден предлог кој би го претставил пред Собранието. Прашањето премногу се политизира.

Поради необезбедено мнозинство, овој закон никогаш не влезе на собраниска расправа, и покрај тоа што според уставниот Закон, овој закон требаше да се

Проектот за грб на Република Македонија, Мирослав Грчев
Proposal for Arms of Republic of Macedonia, Miroslav Grcev

It is interesting to note that this design and the explanation are different from the one used later. In the first Constitution of the People's Republic of Macedonia, in Article 3 the Coat of Arms is defined as follows:

The state Coat of Arms of the People's Republic of Macedonia is a field surrounded by stalks of wheat interwoven with fruits of opium poppy and tobacco leaves, which at the bottom are connected by a ribbon with folk design. Between the top of the stalk of wheat there is a five-pointed star. In the center of the field a mountain is outlined, at the bottom of which a river flows. Behind the mountain there is a

*sunrise.*³³

In this description as in the previous one, there is no mention of the colors. The only difference is that in the Constitution the description of the text on the ribbon is dropped. The stamp used bears the earlier design of the Arms, while the impression in wax of the sealing cords, applied later, bears the new design.

Article 4 of the Constitution states:

*The State flag of the People's Republic of Macedonia is red with a five-point star. The star is red with golden/yellow/edge and has a proper five-point star. The ratio between width and length is one to two.*³⁴

With the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, the question of the Coat of Arms for Macedonia arose. In 1992 the government set up a Commission for establishing the Coat of Arms and the Flag of the Republic of Macedonia, consisting of Aneta Svetieva-ethnologist, Aleksandar Cvetkovski-artist, Kosta Balaban- art historian and Dimitar Kondovski- artist. Matkovski was also involved. A public competition was announced, and about 3000 designs were submitted. Most of them were influenced by the Land Coat of Arms represented in the book of Matkovski. Unfortunately, he died not long before the Law on the Coat of Arms, flag and anthem of the Republic of Macedonia entered the Parliamentary procedure. At the session regarding this law, a message from Matkovski was read, in which Matkovski suggested that the historical Arms should be accepted. The Commission did not propose a single project to the Assembly. The issue became highly politicized.

Due to the lack of a majority, this law never entered the Parliamentary procedures, although by Constitutional Law, it should have been completed by the end of 1992. Macedonian passports were issued without any Coat of Arms on the cover, with the idea that once the Coat of Arms was decided upon, the image would

донесе до крајот на 1992 година. Македонските пасоши се издаваат без грб, со цел тој да биде дополнително втиснат веднаш штом истиот ќе биде донесен. Ова трае до 2006 година, кога се воведени новите пасоши и на нив е втиснат стариот грб на НР Македонија.

Законот, пак, за утврдување на знамето на Република Македонија, поминува лесно на 11 јули 1992 г. со што се утврдува знамето со Сонцето од Кутлеш (Свездата од Вергина) чиј дизајнер е Тодор Петров.³⁶

Првиот обид за решавање на проблемот со државниот грб потекнува од 1992 година, кога е даден предлог државниот грб да биде базиран на знамето, црвено, 16-крако сонце од Кутлеш (Свездата од Вергина), со додаток на стилизирана буква „М“ и со брановидни линии во основата. Овој предлог не доби поддршка во Собранието поради проблемот со Грција која смета дека 16 кракото сонце на Вергина е само грчко, и подоцна, поради грчкиот притисок, 1995 година Република Македонија се откажува од тоа знаме и го прифаќа денешното знаме.³⁷

Следуваат неколку обиди да се стави на расправа закон за грб со истото графичко решение кое го користи ВМРО-ДПМНЕ, како и решението на Мирослав Грчев, кое го ембلاзонира истиот блазон, но со многу подобро графичко решение. Овие предлози, кои потекнуваат од десниот, национален блок, никогаш не се ставени на расправа во Собранието. Социјал-демократите даваат два предлога: Првиот, отфрлање само на петокраката. Вториот е таканареченото „Словенечко решение“, кое предвидува ставање на содржината на грбот на штит. И овие предлози никогаш не стигнуваат на расправа во Собранието.

Последниот предлог доаѓа во 2007 година од премиерот Никола Груевски, најнапред да се извади петокраката, како почетна фаза за решавање на проблемот со грбот, но и овој предлог не наиде на поддршка, и повторно не влезе во собраниска процедура.

Главниот проблем за решавање на кризата со државниот грб на Република Македонија, е државотворната незрелост и целосното непознавање на хералдиката. Социјалдемократите не го прифаќаа земскиот грб, зашто го сметаа за бугарски³⁸ и партиски симбол на ВМРО-ДПМНЕ³⁹. Кога, пак, ВМРО-ДПМНЕ беше на власт и со мнозинство на пратеници, имаше неколку можности, но не се осуди да донесе решение, сметајќи дека за решението за грб треба да има поширок консензус.

Со охридскиот рамковен договор од 2001 година се воведува т.н. Бадинтерово мнозинство, според кое

бе impressed later. This situation lasted until 2006, when new passports were issued bearing the old Coat of Arms of the Peoples Republic of Macedonia.

The law for the establishment of the flag of the Republic of Macedonia, was passed with ease on 11 July 1992, establishing the red flag with the Sun of Kutles (Star of Vergina) following the design of Todor Petrov.³⁵

An attempt to solve the Arms problem was made in 1992, when there was a proposition to follow the design of the flag: red a golden Sun of Kutles (Star of Vergina) altering it with stylized letter “M” and two wavy lines at the bottom. This proposition did not enter the Parliamentary procedures due to objection from Greece that the 16-point star is only Greek. Later, due to the immense Greek pressure in 1995, the Republic of Macedonia abandoned this flag and adopted a new one.³⁶

Several more attempts followed. One was to use the same design of the emblem of VMRO-DPMNE³⁷, and the one of Mirosлав Grcev, having the same blazon but much superior design. These proposals, coming from the right-wing nationalistic parties again never entered the Parliamentary procedures. The Social-democrats came with two suggestions: one, only to remove the five pointed star, and the other, the so called “Slovenian solution” to put the design of the field on a shield. These proposals, again, never entered the Parliamentary procedures.

The last proposal came in 2007. The Prime Minister, Nikola Gruevski, proposed to remove the star, as an initial phase of finding a solution to the problem of the Coat of Arms. This idea, not having support, again did not enter Parliamentary procedure.

The main obstacles preventing the solution of the Coat of Arms problem is the immaturity of the political parties in Statehood and their total ignorance of heraldry. The Social-democrats did not accept the Land arms, considering it to be Bulgarian³⁸ as well as the party symbol of VMRO-DPMNE.³⁹ When VMRO-DPMNE was in power with a majority of the Parliament seats, it did not dare to impose a solution, considering that a Coat of Arms needed a wider consensus

With the Ohrid Framework Agreement of 2001 and the introduction of the so-called “Badinter majority”, approval of the Law for the Coat of Arms will require not only an overall Parliamentary majority, but also a majority of Albanian representatives in Parliament.

„Словенечкото решение“ варијанта 1
“Slovenian solution” version 1 JJ

„Словенечкото решение“ варијанта 2
„Slovenian solution“ version 2 JJ

за овој закон е потребно и мнозинство од пратениците Албанци, што уште повеќе ќе го продлабочи и практично ќе го оневозможи воведувањето на земскиот грб.

Албанскиот блок цело време не излезе со свој конкретен предлог за грб,

освен барањето тој да биде неутрален, инсистирајќи дека модерната Македонска држава всушност почнува 1991 или дури и 2001 година по граѓанската војна и Охридскиот рамковен договор, со кој Македонија практично станува држава на две големи заедници, па така симболите не треба да укажуваат на историскиот континуитет на државата на македонскиот народ.

Во оваа констелација на политички сили и идеологии, тешко е да се постигне поширок консензус, што би бил некој предлог за грб да се стави на собраниска расправа. Веројатно дека до промена на грбот нема да дојде во догледно време. Сепак, според хералдиката, земскиот грб би бил најдобро решение за грб на Република Македонија, бидејќи тој претставува континуитет од преку 400 години.

¹ Второто издание е објавено 1990 г.

² Деветте достоини првпат се јавуваат во англосаксонски еп од 13 век и претставуваат три тријади; трите добри пагани: Хектор, Александар Македонски и Јулиј Цезар; Тројцата добри Евреи: Исус Навин, Цар Давид, Јуда Макавејски; трите добри христијани: Кралот Артур, Карл Велики, и Годфрид Бујонски - кралот Ерусалимски.

³ Хералдичко знаме со квадратна или благо издолжена форма на кое е претставена содржината на штитот.

⁴ Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 275

⁵ *High Almain Roll* c. 1447-55, College of Arms MS 1st M 5, fol 9;

⁶ Randle Holm, cf CEMRA, 1448;

⁷ *L'armorial Miltenberg, un armorial de la fin du XV e siecle*, Archives Heraldiques Suisses, 313;

⁸ <http://mdz10.bib-bvb.de/~db/bsb00007681/images/> на 9-02-2009

⁹ Ritter, Pavlo, *Stemmatographae Illyricanae*, Zagreb, 1702, 63.

¹⁰ *Fojnički grbovnik*, obradio Fra Franjo Miletić, Rabic, Sarajevo, 2005, 58.

¹¹ Solis, Virgil, *Libellus scutorum vel signorum publicorum*, Vergil Solis, Nurnberg, 1555.

¹² Chavalier errant, B.N Paris, 1394, објавено во Ottfried Neubecker, *Heraldry, sources, symbols and meaning*, Black cat, London, 1998.

¹³ François R. Velde, „Nine Worthies“ *Heraldica*, <http://www.heraldica.org/topics/worthies.htm> посетена на 20 maj 2008.

¹⁴ Barthélémy de Chasseneuz: *книга*, 1586, Frankfurt, цитирано во *Heraldica*,

¹⁵ Jerome de Bara, 1581, цитирано во *Heraldica*.

¹⁶ Barthélémy de Chasseneuz: *книга*, 1586, Frankfurt, цитирано во

This will almost certainly prevent the acceptance of the Land arms as State Arms.

The Albanian parties represented in the Macedonian Parliament have never made a concrete proposal for a design, apart from the request that it should be neutral, insisting that the modern day Republic of Macedonia actually came into existence in 1991 or even in 2001 after the civil war and the Ohrid Framework Agreement. This sees Macedonia as a State of two large communities, and the symbols should not point to the historical continuity of the unitary State of the Macedonians.

In this constellation of politics and ideologies it is hard to achieve wider consensus, which is needed for any proposal to enter the Parliamentary procedure. Most likely a change of the current arms will not happen in the foreseeable future. Nevertheless, according to heraldry, the Land Arms is the best solution for the State Arms of the Republic of Macedonia, since it represents Macedonia in continuity for over 400 years.

¹ The second edition is published in 1990.

² The Nine Worthies appear in the 13 c. Anglo-Saxon epos. It is a representation on three triades, three good pagans, Hector, Julius Caesar, and Alexander the Great; three good Jews, Joshua, King David and Judas Maccabeus; and three good Christians, King Arthur, Charlemagne, and Godfrey of Bouillon, the King of Jerusalem.

³ Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 275

⁴ *High Almain Roll* c. 1447-55, College of Arms MS 1st M 5, fol 9; cit in: Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 275

⁵ Randle Holm, cf CEMRA, 1448: cit in: Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 275

⁶ *L'armorial Miltenberg, un armorial de la fin du XV e siecle*, Archives Heraldiques Suisses, 313; cit in: Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 275

⁷ <http://mdz10.bib-bvb.de/~db/bsb00007681/images/> visited on 9-02-2009

⁸ Ritter, Pavlo, *Stemmatographae Illyricanae*, Zagreb, 1702, 63.

⁹ *Fojnički grbovnik*, obradio Fra Franjo Miletić, Rabic, Sarajevo, 2005, 58.

¹⁰ Solis, Virgil, *Libellus scutorum vel signorum publicorum*, Vergil Solis, Nurnberg, 1555.

¹¹ Chavalier errant, B.N Paris, 1394, published in Ottfried Neubecker, *Heraldry, sources, symbols and meaning*, Black cat, London, 1998, 172-173.

¹² François R. Velde, „Nine Worthies“ at *Heraldica*, <http://www.heraldica.org/topics/worthies.htm> посетена на 20 maj 2008.

¹³ Barthélémy de Chasseneuz: *book*, 1586, Frankfurt, quoted in vo *Heraldica*,

¹⁴ Jerome de Bara, 1581, quoted in *Heraldica*.

¹⁵ Barthélémy de Chasseneuz: *book*, 1586, Frankfurt, quoted in *Heraldica*.

¹⁶ Hans Burgkmayr (1473-1531), a prominent engraver from Augsburg, who made a suite of Nine Worthies engravings in 1516, quoted in *Heraldica*,

¹⁷ Fearn, John, *The Glory of Generosite*, John Windest, London, 1586, 155.

¹⁸ Region around Thessalonica and Berea, regarded by some as the old name for Macedonia. More on this in the Macedonian Herald, „The Silver Wolf of Macedon“, issue 1 of 2005,1.

¹⁹ Solovjev, Aleksandar, *Istorija srpskog grba i drugi heralkdički*

Heraldica.

¹⁷ Hans Burgkmair (1473-1531), гравер од Аугсбург, гравури на деветте достоинствени 1516, цитирано во *Heraldica*,

¹⁸ Fearn, John, *The Glory of Generosite*, John Windest, London, 1586, 155.

¹⁹ Регионот околу Солун и Верија, кои некои ги сметаат за старото име на Македонија. Македон е митскиот прататко на Македонците. (За грбот на Македон пишувавме во првиот број на „Македонски Хералд“).

²⁰ Цимер е унгарскиот збор за грб, кој се употребува во постарите грбовници

²¹ Solovjev, Aleksandar, *Istorija srpskog grba i drugi heraldički radovi*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000, 120.

²² Лондонскиот грбовник, се смета дека настанал пред грбовникот Коренич- Неорич. По долгиот период поминат во библиотеката на Лондонското друштво на Антикваријат, поради грешка во индексирањето, ја здогледа светлината на денот дури во 1992 година кога е претставен како дел од колекцијата на ова друштво.

²³ Матковски, Александар, *Грбовите на Македонија*, прилог кон македонската хералдика, Мисла, Скопје 1990, 78

²⁴ Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 265

²⁵ За самата хералдика типот на штитот не е важен и не влегува во блazonот. Класифицирање на штитовите по национална номенклатура е неоправдано, затоа што типовите на штит се јавуваат во повеќето земји во различни периоди. Поради потребата да се дефинира типот на штитот, овде се користи терминот даден во книгата на Матковски (стр. 22).

²⁶ Матковски прави систематска грешка и овој грб постојано го нарекува заеднички грб.

²⁷ По класификацијата на *Српски термиолошки речник хералдике*, Српско друштво за хералдику, генеологију, вексилологију и фалеристику „Бели Орао“, Београд, годиште 1 број 2, февруар 2001, 2

²⁸ Ibid

²⁹ Матковски, Александар, *Грбовите на Македонија*, прилог кон македонската хералдика, Мисла, Скопје 1990, 112

³⁰ Ritter, Pavlo, *Stemmatographae Illyricanae*, Zagreb, 1702, 63

³¹ Според Никот Този, кој учествувал во креирањето на грбот.

³² Президиум на народното собрание на Народна Република Македонија, Закон за грбот на Народна Република Македонија, бр 559, Скопје 27 Јули 1946.

³³ „Нова Македонија“, бр 482, Скопје 28.7.1946

³⁴ Устав на Народна Република Македонија, Президиум на уставотворното собрание на Народна Република Македонија, Скопје, 31.12.1946.

³⁵ Ibid.

³⁶ Службен весник на Република Македонија, 50/92

³⁷ Проектот на знамето е дело на Мирослав Грчев, но во последен момент се изменети деталите. Имено, оригиналната димензија 10:16 е заменета со 1:2, и е додаден црвен обрач околу сонцето кој ги раздвојува зраците од сончевиот диск.

³⁸ Наводната причина за тоа е дека во Втората светска војна Бугарија ја окупира Македонија баш под тој знак. Најголем заговарач на оваа линија беше самиот претседател, Киро Глигоров.

³⁹ Сите други партии кои подоцна излегоа од ВМРО-ДПМНЕ и кои го задржаа префиксот ВМРО, исто така, го задржаа истото графичко решение на грбот како и ВМРО-ДПМНЕ, само со измени на текстот на лентата под или над грбот.

Особена благодарност до БХВО за посочување и за обезбедување на дел од фотографиите од илирските и вон илирските грбовници.

radovi, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2000, 120.

²⁰ Матковски, Александар, *Грбовите на Македонија*, Прилог кон македонската хералдика, Мисла, Скопје “Grbovite na Makedonija (prilog kon makedonskata heraldika) [Coats of Arms of Macedonia (Tribute to Macedonian Heraldry)], Mislа, Skopje 1990, 78

²¹ Goodall, John A., „An Illyrian Armorial in the Society's Collections“ u *The Antiquaries Journal*, volume 75, London, 1995, 265

²² For heraldry the type of the shield is not important and thus not blazoned. National classification of the shield is not viable as the shield types appear in almost all countries in different periods. Due to the need to define the shield's shape, here we use the terminology from Matkovski's book, given on page 22.

²³ Matkovski makes a systematic error, naming this Arms as “the Common Arms” throughout his work.

²⁴ The London Roll of Arms, is considered to have been created before Korenic- Neoric. After the long period of obscurity in the Library of the Society of Antiquaries of London due to an indexing error, it saw the light of the day in 1992 when displayed as a part of the Society's collection.

²⁵ After classification in *Српски термиолошки речник хералдике*, Српско друштво за хералдику, генеологију, вексилологију и фалеристику „Бело Орао“, Београд, год. 1 бр. 2, фев 2001, 2 (*Srpski terminoloski rechnik heraldike*, Srpsko drustvo za heraldiku, geneologiju, veksilologiju i faleristiku „Belo Oraz“, Beograd, god. 1 br. 2, fev. 2001, 2)

²⁶ Ibid

²⁷ Матковски, (Matkovski), 1990, 112

²⁸ Ritter, Pavlo, *Stemmatographae Illyricanae*, Zagreb, 1702, 63

²⁹ According to Niko Tozi, who was involved in the process of establishing the Coat of Arms.

³⁰ Президиум на народното собрание на Народна Република Македонија, Закон за грбот на Народна Република Македонија, бр 559, Скопје 27 Јули 1946. (Prezidium na narodnoto sobranie na Narodna Republika Makedonija, Zakon za grbot na Narodna Republika Makedonija, br 559, Skopje 27 Juli 1946)

³¹ The only daily newspaper of that time which was the gazette of the Peoples Front

³² „Нова Македонија“, бр 482, Скопје 28.7.1946, (Prezidium na narodnoto sobranie na Narodna Republika Makedonija, Zakon za grbot na Narodna Republika Makedonija, br 559, Skopje 27 Juli 1946)

³³ Устав на Народна Република Македонија, Президиум на уставотворното собрание на Народна Република Македонија, Скопје, 31.12.1946. (Ustav na Narodna Republika Makedonija, Prezidium na ustavotvornoto sobranie na Narodna Republika Makedonija Skopje, 31.12.1946.)

³⁴ Ibid.

³⁵ Службен весник на Република Македонија (Sluzben vesnik na Republika Makedonija), 50/92

³⁶ Proposal for the flag made by Miroslav Grece, but at the last moment a change was introduced. The original 10:16 was changed to a 1:2 ratio, and the rays were detached from the sun.

³⁷ Internal Macedonian Revolutionary Organization – Democratic Party for Macedonian National Unity, the largest party in Macedonia.

³⁸ The alleged reason is that during the Second World War Bulgaria occupied Macedonia under that symbol. Biggest promoter of this idea was the then President of the Republic of Macedonia.

³⁹ All other parties that later came out of VMRO-DPMNE retained the prefix VMRO and the same graphical image of the Coat of Arms of VMRO-DPMNE but altering the texts on the ribbon above and below the Arms.

Special gratitude to BHVS for pointing and providing photos of Illyrian and non-Illyrian Armoriais.

На Институтот за Национална Историја, постои проект за македонските национални симболи кој е отворен веќе долги години, но поради необезбедени финансии, не се објавени истражувањата на Др. Симо Младеновски.

At the Institute of National History, there is a project for the Macedonian symbols, open for many years, but due to the luck of financing, the research of Dr Simo Maldenovski are still unpublished.